

РЕЦЕНЗІЯ

доктора філософії в галузі права, доцента

Степаненко Наталії В'ячеславівни на дисертацію

Лисенка Ярослава Олександровича на тему «Теоретико-правове дослідження забезпечення державної політики у сфері прав людини», представлену на здобуття ступеня доктора філософії галузі знань 08 «Право» зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Права і свободи людини та громадянина є базовою цінністю сучасної демократичної, правової та соціальної держави, а їх забезпечення виступає одним із ключових напрямів діяльності державної влади. У теорії держави і права саме стан реалізації та захисту прав людини розглядається як визначальний критерій легітимності державної влади, рівня розвитку правової системи та ефективності державної політики. У цьому контексті особливої актуальності набуває комплексне теоретико-правове осмислення забезпечення державної політики у сфері прав людини як цілісного державно-правового феномену.

Сучасний етап розвитку України характеризується глибинними трансформаційними процесами, зумовленими конституційними та адміністративними реформами, євроінтеграційним курсом держави, а також умовами збройної агресії російської федерації, що супроводжується масовими та системними порушеннями прав людини, зокрема на тимчасово окупованих територіях. За таких обставин питання формування, реалізації та інституційного забезпечення державної політики у сфері прав людини виходять за межі прикладного аналізу й потребують ґрунтового теоретико-правового дослідження з позицій загальної теорії держави і права.

Актуальність обраної теми зумовлена також необхідністю переосмислення змісту та структури державної політики у сфері прав людини крізь призму таких базових категорій теорії права, як правова

держава, верховенство права, правова визначеність, ефективність правового регулювання та взаємодія держави і громадянського суспільства. Важливого значення набуває аналіз механізмів нормативного, інституційного та функціонального забезпечення прав людини, а також визначення ролі публічної влади у створенні умов для їх реального здійснення, охорони та захисту.

Незважаючи на значний науковий доробок у галузі прав людини, більшість досліджень зосереджуються на галузевих або інституційних аспектах, тоді як комплексне теоретико-правове дослідження забезпечення державної політики у сфері прав людини як системного явища залишається недостатньо розробленим. Це зумовлює потребу у формуванні цілісної теоретичної моделі, яка б поєднувала доктринальні підходи до прав людини з аналізом механізмів державної політики та правового регулювання у цій сфері.

Отже, актуальність дисертаційного дослідження визначається необхідністю поглиблення теоретичних засад теорії держави і права щодо забезпечення прав людини, розроблення науково обґрунтованих підходів до вдосконалення державної політики у цій сфері та формування ефективних правових механізмів її реалізації, що має важливе значення для подальшого демократичного розвитку України, зміцнення верховенства права та виконання міжнародних зобов'язань держави у сфері прав людини.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.
Дисертаційне дослідження проведено в межах виконання науково-дослідної теми кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету Вищого навчального закладу «Університет економіки та права “КРОК”» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення прав людини та дитини в умовах розбудови правової, демократичної, соціально-орієнтованої держави з широко розгалуженими інститутами громадянського суспільства» (номер державної реєстрації: 0118U001384).

Результати проведеного дослідження тісно пов'язані з освітнім процесом юридичного факультету та можуть бути використані під час формування й актуалізації навчальних планів і освітніх програм, зокрема з конституційного права, теорії держави і права та споріднених навчальних дисциплін. Застосування таких напрацювань сприяє впровадженню в навчальний процес сучасних підходів і положень Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021, що дає змогу забезпечити підготовку студентів на основі чинного нормативного регулювання та практики його реалізації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність.

Наукові положення, висновки та рекомендації дослідження є належним чином обґрунтованими та достовірними, що забезпечується чіткою логікою побудови дослідження та послідовною реалізацією визначених наукових завдань. Кожне з поставлених завдань спрямоване на поетапне розкриття сутності державної політики у сфері прав людини – від теоретико-правового осмислення базових категорій до аналізу практичних механізмів її реалізації та формування прикладних рекомендацій.

Обґрунтованість сформульованих положень досягається шляхом комплексного аналізу наукових підходів до розуміння прав людини, дослідження змісту та структури державної політики у цій сфері, а також визначення принципів її формування й реалізації в умовах демократичної правової держави. Висновки щодо правового підґрунтя державної політики у сфері прав людини в Україні базуються на системному дослідженні чинного національного законодавства та його узгодженості з міжнародними стандартами.

Достовірність результатів дослідження підтверджується аналізом фактичного стану діяльності судових і правоохоронних органів, оцінкою рівня довіри громадян до судової влади, а також вивченням ролі засобів масової інформації та громадських ініціатив у забезпеченні дотримання прав

людини. Залучення міжнародного досвіду захисту прав людини та його порівняльний аналіз дозволили виявити об'єктивні тенденції розвитку правозахисних механізмів і обґрунтувати можливості адаптації ефективних зарубіжних моделей до української правової системи.

Запропоновані у дослідженні рекомендації щодо вдосконалення державної політики у сфері прав людини логічно випливають із отриманих теоретичних і практичних висновків, ґрунтуються на реальному стані правозастосовної практики та відповідають сучасним потребам розвитку українського суспільства і держави, що свідчить про їх наукову обґрунтованість і практичну значущість.

Наукова новизна результатів дисертаційної роботи. Аналіз змісту дисертаційного дослідження дає підстави дійти висновку, що мета, визначена у вступі, була досягнута, а поставлені завдання послідовно й повною мірою реалізовані. Це відображено в основних положеннях роботи, які сформульовані здобувачем самостійно та вирізняються наявністю наукової новизни.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в дослідженні впливу суб'єктів державної політики у сфері прав людини на її забезпечення з огляду на затверджену 24 березня 2021 року Указом Президента 119/2021 «Національну стратегію у сфері прав людини» та інших нормативно-правових актів.

Результати дослідження відображено у таких теоретичних та практичних положеннях:

вперше:

– здійснено структурно-функціональний аналіз державної політики у сфері прав людини з урахуванням інституційного, нормативного та процедурного виміру, що дало змогу виокремити її специфіку в умовах трансформаційного розвитку національної правової системи;

– комплексно, в контексті забезпечення державної політики у сфері прав людини, вивчено діяльність організацій та інституцій, які безпосередньо,

щоденно в межах своєї компетенції впроваджують окремі елементи політики у сфері прав людини, досліджено їх вплив на формування державної політики у сфері прав людини в цілому.

Удосконалено:

- підходи до класифікації та оцінки національних механізмів реалізації державної політики у сфері прав людини шляхом їх систематизації за критеріями інституційної спроможності, нормативного забезпечення, функціональної ефективності та відповідності міжнародним стандартам;

- підходи щодо більш чіткої та структурованої оцінки дієвості існуючих інструментів захисту прав людини та ідентифікації проблемних зон у національній системі;

- теоретико-методологічні засади аналізу державної політики у сфері прав людини через інтеграцію міждисциплінарного підходу, що поєднує юридичні, політико-правові та інституційні аспекти, з урахуванням сучасних викликів, зокрема збройного конфлікту, посилення цифрового впливу на реалізацію прав і свобод, а також потреби гармонізації з правом Європейського Союзу.

Подальшого розвитку набули положення щодо:

- обґрунтування ролі Уповноваженого Верховної Ради з прав людини у контексті забезпечення системності й моніторингу державної політики;

- класифікацій недоліків у діяльності судової та правоохоронної систем з точки зору їх впливу на реалізацію прав людини;

- підходів до аналізу міжнародного досвіду у площині можливостей адаптації найкращих практик в українських реаліях;

- концепцій розширення функціоналу національних правозахисних інституцій через запровадження спеціалізованих омбудсменів;

- підходів до оцінювання ефективності державної політики у сфері прав людини через систему чітко визначених індикаторів та правозахисного моніторингу.

Теоретичне та практичне значення отриманих результатів.

Результати, здобуті в ході дисертаційного дослідження, мають вагоме теоретичне й прикладне значення. Теоретична значущість роботи полягає в розвитку, конкретизації та впорядкуванні наукових уявлень про державну політику у сфері прав людини як цілісне соціально-правове утворення.

Сформульовані в дисертації висновки та рекомендації можуть бути використані у:

правотворчості для гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами, зокрема з практикою Європейського суду з прав людини, а також у процесі розроблення та реалізації державних стратегій, національних планів дій і проведення інституційних реформ;

правозастосовчій діяльності – запропоновані підходи до системного аналізу діяльності судової влади, правоохоронних органів, а також механізмів участі громадянського суспільства можуть бути використані при оцінці ефективності правозахисної політики, впровадженні правозахисного моніторингу, удосконаленні процедур забезпечення доступу до правосуддя;

науково-дослідній роботі для проведення досліджень щодо реалізації державної політики у сфері прав людини та оцінки ефективності національних механізмів захисту прав людини;

навчальній, зокрема в освітньому процесі юридичних факультетів та інших закладів вищої освіти під час вивчення дисциплін з теорії держави та права, конституційного права, міжнародного права та прав людини, а також для підготовки підручників і навчально-методичних посібників, підготсвці програм підвищення кваліфікації державних службовців, суддів, представників органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства;

у практичній діяльності інститутів громадянського суспільства та державних органів – результати дослідження також можуть бути корисними для діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Національної поліції України, НАБУ, СБУ, прокуратури, органів місцевої влади, громадських правозахисних організацій, ЗМІ – як інструмент

аналітичної оцінки стану забезпечення прав людини та формування обґрунтованих рекомендацій для покращення ситуації у цій сфері.

Повнота викладу наукових результатів дисертації в опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження відображено у десяти наукових працях, з яких шість статей опубліковано у фахових періодичних виданнях України, а чотири публікації засвідчують апробацію результатів дисертації шляхом оприлюднення тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Опубліковані наукові праці дисертанта, які зараховані за темою дисертації, відповідають чинним вимогам, що встановлені для здобуття ступеня доктор філософії.

Оцінка змісту дисертації та її оформлення. Дисертація складається з анотації, списку публікацій здобувача за темою дисертації, змісту, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 245 сторінок друкованого тексту, з них основного тексту – 212 сторінок. Список використаних джерел складається з 241 найменувань та займає 33 сторінки.

Структура дисертації побудована логічно і сприяє розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань. Дисертація оформлена відповідно до Вимог оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40.

Анотація дисертації відповідає встановленим вимогам та є узагальненим коротким викладом її основного змісту, в якій представлені основні результати дослідження із зазначенням наукової новизни та практичного значення, що дає повне уявлення про виконану здобувачем роботу.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація Лисенка Ярослава Олександровича є самостійним завершеним науковим дослідженням, що містить оригінальний внесок у розвиток правової науки. Основні наукові результати дисертації оприлюднені у фахових наукових

виданнях. Роботу виконано державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю, усі запозичення оформлено відповідно до чинних нормативних вимог. Поршень принципів академічної доброчесності не виявлено.

Зауваження та дискусійні положення щодо дисертації.

Незважаючи на загальну позитивну оцінку змісту рецензованого наукового дослідження, вважаємо за доцільне звернути увагу на окремі дискусійні положення, які потребують додаткового уточнення та аргументації під час публічного захисту дисертації.

У підрозділі 1.3 «Основні принципи та інструменти забезпечення прав людини в державній політиці» визначено систему загальноправових і спеціальних принципів державної політики у сфері прав людини. Водночас окремі інструменти реалізації цих принципів подано переважно в узагальненому вигляді, що зумовлює доцільність їх подальшої конкретизації через призму практики діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування.

Підрозділ 3.2 «Роль громадянського суспільства у моніторингу та вдосконаленні державної політики у сфері прав людини» загалом містить змістовний аналіз ролі громадянського суспільства у забезпеченні державної політики у сфері прав людини. Разом з тим, вважаємо, певної деталізації потребує аналіз інституційної практики взаємодії громадських організацій з органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та інститутом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Доповнення підрозділу узагальненими прикладами практичних результатів реалізації державних програм дозволило б посилити прикладний характер дослідження.

У підрозділі 3.3 «Міжнародний досвід удосконалення механізмів захисту прав людини та можливості його імплементації в Україні» обґрунтовано й проаналізовано міжнародний досвід захисту прав людини та визначено перспективні напрями його імплементації в Україні. Водночас

окремі положення могли б бути доповнені більш чітким алгоритмом поетапного впровадження зарубіжних моделей з урахуванням інституційних і ресурсних обмежень, пов'язаних з умовами воєнного стану.

Висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації Лисенка Я.О. та не знижують її наукової й практичної значущості.

Загальна оцінка кваліфікаційної наукової праці. Дисертація Лисенка Ярослава Олександровича, представлена на здобуття ступеня доктора філософії, на тему «Теоретико-правове дослідження забезпечення державної політики у сфері прав людини» є завершеним науковим дослідженням із обґрунтованими та новими результатами. Вона поєднує теоретичні та практичні висновки й підтверджує особистий внесок дисертанта у розвиток юридичної науки.

Рецензоване наукове дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261, Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40.

За результатом публічного захисту Лисенко Ярослав Олександрович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Підпис: _____

доктор філософії в галузі права, доцент,

доцент теорії та історії держави і права

Унів. ПРок»

Наталія СТЕПАНЕНКО

Підпис: _____ засвідчук
Директор(ка) _____ цього закладу

Університет економіки та права "Крок"

Олександр Радомський